

Posudek oponenta na habilitační práci Michaely Weiss

Community, Geography, and Language in the Works of Irena Klepfisz

Anglicky psaná habilitační práce dr. Michaely Weiss představuje hluboký vhled do tvorby současné židovsko-americké básnířky, esejistky, překladatelky a aktivistky Ireny Klepfiszové (1941), v jejíž tvorbě se mimo jiné zajímavě promítá složitá problematika menšinové identity, vyrovnávání se s odkazem židovské kultury a traumatem Holocaustu. Habilitantka si vytyčila tři základní tematické okruhy, – totiž společenství, místo(pis) a jazyk – které ve svých analýzách sleduje a podle nichž také práci rozdělila do hlavních kapitol.

V úvodu práce Weiss situuje zvolenou autorku do historického, teoretického a literárního kontextu (souvislosti s tvorbou menšinových autorek Melanie Kaye/Kantrowitzové či Gloria Anzaldúa) a charakterizuje styl tvorby Klepfiszové pomocí konceptu „organického psaní“, který Anzaldúa razila a jež označuje živoucí, hluboce niternou poezii, která se však, jak habilitantka dokládá, liší od poetiky modernistické. Úvodní pojednání také objasňuje, že ačkoliv Holocaust zasáhl zásadním způsobem do života autorčiny rodiny, básnířka jej nepokládá za základní stavební kámen své identity a svou poezii staví spíše na obecně sdíleném lidství (či snad přesněji ženství). V úvodu také Weiss předkládá přehled dosavadního stavu bádání, které není příliš rozsáhlé a obvykle se věnuje životopisným interpretacím či způsobům zobrazení Holocaustu v poezii Klepfiszové. Témata, která si pro své analýzy habilitantka zvolila, dosavadní studie opomíjejí či jen okrajově zmiňují. Již v komplexnosti pohledu na tvorbu Klepfiszové je tedy předložená práce bezesporu přínosná a originální.

První kapitola práce se věnuje problematice identity, která se v případě Klepfiszové složitě utváří v jakémsi střetu identity etnické a genderové (s. 12). Pro lepší pochopení mnohohrstevnatosti autorčiny identity Weiss nastiňuje formování židovského feminismu. V americkém ženském hnutí se Klepfiszová setkala s nepochopením specifické situace židovek, jejichž identita byla hnutím vnímána jako bělošská a středostavovská, tedy víceméně „mainstreamová“. Kromě nepochopení se v hnutí projevil i antisemitismus, který, jako Weiss dokládá, Klepfiszová postihla v teoretické práci výstižně nazvané *Anti-Semitism in the Lesbian/Feminist Movement* (1981). Klepfiszová jej označuje za nebezpečný především proto, že není prvoplánový, ale skrytý, a trivializuje židovské zkušenosti s útlakem a pronásledováním, což je v hnutí, které se cíleně zaměřuje na odhalování útlaku, umlčování a přehlížení, nepochopitelné a neodpustitelné (s. 17-19). Uvádí také příklady stereotypizace či přímo antisemitismu v literárních dílech představitelk lesbické sekce ženského hnutí (v *The*

Rubyfruit Jungle Rity Mae Brownové či v románu *Lover* Berthy Harrisové). Weiss tímto exkurzem objasňuje nejen vznik velmi specifické skupiny – totiž židovského lesbického feminismu, – jehož je Klepfiszová představitelkou, ale i pozadí básní o stereotypech a nepochopení lesbické identity a vztahů, které Weiss na následujících stránkách analyzuje. V analýzách dokládá, že ač neopominuty, genderová identita a sexuální orientace nicméně nejsou hlavními tématy básnické tvorby Klepfiszové.

Podobným způsobem habilitantka zpracovává problematiku rodiny: nejprve v krátkém exkurzu nastiňuje, jak Holocaust zásadním způsobem proměnil obraz židovské rodiny, která tragédií hromadného vyvražďování přestala být typicky vícegenerační, ale naopak nezůstala zachována ani v úplnosti nukleární rodiny, a proto ji v poválečném kontextu nahradilo společenství těch, kteří přežili. Na pozadí daných skutečností pak Weiss analyzuje nejen složité postavení Klepfiszové v rámci takového společenství, především kvůli rozhodnutí vzdát se mateřství, ale také část básnické tvorby, která se věnuje obrazu „neprovdaných tet“ a bezdětných žen. Weiss dokládá, jak se pro Klepfiszovou židovské společenství stává domovem, ale i nepřítelem. Ve shodě s Monique Wittigovou pak ukazuje, že i v případě Klepfiszové se záležitosti zdánlivě velice soukromé a osobní stávají problémem společenským (s. 41-42). To dále dokládá i na paralelách, které Klepfiszová načrtává mezi identitou genderovou a etnickou (specificky situací židovské menšiny a gayů).

V další části Weiss představuje Klepfiszovou jako aktivistku, která nejenže odmítla čerpat „národní“ hrdost z vítězství v Šestidenní válce, ale vystupovala aktivně proti okupaci Západního břehu a pásma Gazy. Klepfiszová věří, že ti, co přežili Holocaust a jejich potomci nemají právo působit podobné utrpení (tedy ztrátu životů a domovů) jiným. Habilitantka zde opět uvádí nejprve dobové pozadí, z něhož tento aktivismus vyrůstá (např. setkání Klepfiszové s palestinskými spisovatelkami), pak jeho zpracování v teoretickém pojednání (zde např. spoluautorství pamfletu *Jewish Women's Call for Peace*) a následně v básnické tvorbě. Přesvědčivě tak dokládá úvodní tezi o niternosti a zároveň angažovanosti poezie Ireny Klepfiszové, která na základě kolektivní i osobní zkušenosti volá po solidaritě mezi ženami bez ohledu na jejich národnostní či etnický původ, náboženské přesvědčení a společenské postavení. Přesto, argumentuje Weiss, Klepfiszová se nedožaduje nostalgicky jakési ženské utopie ani se nesoustředí na romantickou stránku ženských vztahů, ale vyzdvihuje sdílení a sounáležitost. To ostatně pádně ukazuje na příkladu syrové básně „death camp“ o společné smrti mladé dívky a stařícké rabínovy ženy v plynové komoře (s. 51-52) či na básních ze sbírky *From a Monkey House and Other Cages* (s. 53-56). Jak Weiss ilustruje na příkladu básní o dělnických ženách (s. 57-66), přesvědčení o nutnosti ženské solidarity vyrůstá u Klepfiszové

také z rodinného zázemí a socialistické výchovy (zde by ovšem mohla habilitantka svou argumentaci lépe propracovat a sjednotit, protože v práci se objevují různé charakteristiky: na s. 14 se uvádí, že Klepfiszová vyrostla v sekulární, socialistické a anti-sionistické rodině; na s. 17 že zůstala loajální židovským hodnotám, ve kterých vyrostla; na s. 56 jsou její rodiče označeni za horlivé Budhisty vychovávající dceru v ideálech socialismu spíše než v židovské tradici, na s. 182 se opět zmiňuje židovská výchova...).

Druhá kapitola přesouvá pozornost na otázku ne/propojení místa a historie a začíná (snad až zbytečně podrobným) objasněním kontextu amerického diskurzu o Holocaustu, vysvětlením konceptů paměti, kolektivní paměti, tzv. post-paměti, definicí traumatu a složité otázky uměleckého ztvárňování historického traumatu Holocaustu, jehož počátky Weiss klade do padesátých let minulého století, přesněji do roku 1952, kdy v USA vychází deník Anny Frankové. Weiss dále poukazuje na zajímavý fenomén jakéhosi „zdomácnění“ Holocaustu v americkém prostředí jakožto univerzálního příběhu o utrpení vystavěného na morální dichotomii či jakožto kulturního mravního narativu (s. 74). Podrobně také mapuje kritickou recepci tohoto fenoménu, ať už jde o kritiku fiktivních prvků ve víceméně životopisných příbězích o přežití (Weiss je označuje za „hon za autenticitou“ a jako ilustraci uvádí případ zamýšleného memoáru *Angel at the Fence* Hermana Rosenblata), či o pojetí Holocaustu jako události nevyslovitelné a nepopsatelné, případně nesrovnatelné s jinou genocidou a válečným utrpením. Poměrně rozsáhlý úvod slouží k doložení faktu, že byť Klepfiszová nesdílí názor Elieho Wiesela, že Holocaust nelze umělecky zachycovat, je velice kritická ke značné komercializaci, kterou nicméně pokládá za typicky americkou (s. 78). V další části Weiss zařazuje Klepfiszovou do kontextu tzv. druhé generace a soustředí se na její pojetí významu převádění Holocaustu do jiných kultur, času i prostorů jakožto jakési šablony pro vnímání a pochopení utrpení jakýchkoli menšin (včetně sexuálních, s. 90). Tady už je kontext velmi příhodně zvolen, protože se vztahuje přímo k situaci Klepfiszové. Weiss mimo jiné zajímavě navrhuje chápat poezii Klepfiszové jako kolektivní ne ve smyslu, že by mluvila za mnohé, ale proto, že mluví k mnohým (s. 86). Podobně jako jiní spisovatelé tzv. druhé generace, také Klepfiszová, jako Weiss výstižně ilustruje její poezií, pokládá Ameriku za další místo utrpení, za jakousi „dislokovanou zemi duchů“ (s. 87). Dislokace souvisí rovněž s nemožností vrátit se domů (s. 94), protože původní domov (v Polsku) již neexistuje, není ani možné najít místo, kde je pohřben její otec, padlý při povstání ve varšavském ghettu (s. 95). Proto, tvrdí Weiss, se Klepfiszová snaží o (poetickou) rekonstrukci dějin, které chápe jako trvalý proces ovlivňující přítomnost (s. 112). Tento přístup pak opět dokládá v přesvědčivě zpracovaných analýzách vybraných básní. Poukazuje nicméně i na to, že Klepfiszová přistupuje k dějinám a (svému)

dědictví bez sentimentalizace. Zároveň činí zkušenost přeživších a jejich potomků v Americe opět kolektivní, tedy srozumitelnou mnohým, a to tím, že ji vztahuje jednak k postavě matky (s. 109), jednak ji symbolicky mapuje pomocí obrazu (málo úrodné) zahrady a plodin/květin v ní (s. 120). Literární analýzy v této kapitole pokládám za mimořádně zdařilé, jednak svou hloubkou, jednak propojením s širším literárním kontextem tzv. Holocaustové literatury a v neposlední řadě i konfrontací s existujícími interpretacemi některých částí básnického díla.

Tématem třetí kapitoly je jazyk. Kapitola nejprve uvádí do problematiky vícejazyčnosti, typické jak pro americkou kulturu, tak pro americkou židovskou společnost, dále nastiňuje význam jednotlivých jazyků v židovské komunitě a historii užívání jidiš (s. 131-136). Weiss zdůrazňuje, že Klepfiszová (jejímž rodným jazykem byla polština, v exilu ve Švédsku si osvojila švédštinu, po přistěhování do USA angličtinu) se později začala učit jidiš ve snaze po návratu ke kořenům a rovněž ve snaze zachovat zbytky kultury, která kvůli Holocaustu víceméně zanikla (138). Weiss následně analyzuje způsoby, jak Klepfiszová ve své tvorbě naplňuje představu Czesława Miłosze o jazyce jakožto jediné domovině, a dokládá nový přístup Klepfiszové k poezii ve sbírce *A Few Words in The Mother Tongue* (1990). Na stránkách věnovaných této sbírce pak Weiss rozebírá způsob práce s (výrazy v) jidiš, s transliterací a překlady, stejně jako analyzuje nové vidění vztahu jazyka, paměti a kultury. Zajímavě také poukazuje na fakt, že ačkoliv původní mluvený jazyk jidiš Klepfiszová vnímá jako jazyk ženský, jazyk domácích prací a rodinných záležitostí, v USA se stal jazykem literárním, kterým však psali převážně muži-spisovatelé (s. 152). Dále dokládá, jak se v básních prolíná jazyk a místo, jak dochází k jisté formě splývání Polska a USA, angličtiny a jidiš, což jednak odráží multikulturní a mnohojazyčnou situaci básničky, jednak lze, podle Weiss, vnímat i jako protest proti tlaku amerického „mainstreamu“ na unifikaci ve formě jednojazyčnosti a globální populární kultury (s. 157). Poslední dvě podkapitoly třetí části se soustředí na další tvorbu Klepfiszové, tentokrát nikoliv básnickou, ale esejistickou a divadelní. Opět velmi kvalitně a fundovaně je analyzován scénář divadelní hry (muzikálu) *Bread and Candy: Songs of the Holocaust* (1990). Weiss se domnívá, že v tomto díle se všechna dříve analyzovaná témata básnické tvorby Klepfiszové organicky propojují, takže téměř nelze oddělit jazyk od historie a společnosti, obyčejný každodenní život (přeživších) od traumatu Holocaustu, utrpení Židů od utrpení ostatních. Některé části snad místy sklouzávají k dějové popisnosti a poněkud chybí reference ke kritickým ohlasům představení (či později vydaného scénáře), zdá se, jakoby hra nebyla ani recenzována. Již předposlední podkapitolka (9.1) věnující se podobenství *Di yerushel/ The Leagcy* (1997) je jakýmsi shrnutím vývoje poetiky Klepfiszové, proměn v básniřčině chápání svého místa v rámci židovské tradice a globálního společenství žen, stejně

jako místa v osobní, rodinné, židovské a obecné historii. V samotných závěrečných poznámkách pak Weiss shrnuje tematickou bohatost a jazykovou proměnlivost poezie Klepfiszové a doplňuje předchozí analýzy o literárně-teoretické souvislosti, především ve světle toho, že Klepfiszová odmítala tvořit ve (svazujících) rámcích teorie (včetně úzce chápaného literárního feminismu).

Předloženou práci považuji za kvalitní, přínosnou hloubkovou sondu do tvorby zvolené současné autorky. Habilitantka prokázala schopnost precizní práce s literárním textem a k danému tématu zpracovala adekvátní množství relevantní literatury. Také po formální stránce je práce na odpovídající úrovni a je logicky členěna do tematických kapitol. Práce by si nepochybně zasloužila publikovat a jistě bude přínosem i na mezinárodním poli.

Habilitační práce dr. Michaely Weiss splňuje obsahové i formální nároky kladené na tento typ práce, a proto ji zcela jednoznačně doporučuji k dalšímu řízení.

Doc. Mgr. Šárka Bubíková, Ph.D.
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta, Univerzita Pardubice

V Pardubicích dne 22. října 2019